

**WAYS TO REVIVE AND DEVELOP ENTERPRISE
COMPETITIVENESS OF MEAT SUBINDUSTRY
OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL AND INDUSTRIAL
COMPLEX IN COMPETITIVE ENVIRONMENT**

V. Emtsev

National University of Food Technologies

Key words:	ABSTRACT
Competition Competitiveness Of meat sector Cattle Pigs Chickens	The level of production and consumption of meat and meat products is an important indicator of population living standards. However, in a globalizing world economy, world meat market significantly affects the domestic meat sector in agriculture and meat market. The paper considers the global competitive environment and its impact on the current state of enterprises competitiveness of the country, meat sector of the place of the domestic meat sector in the global market, its strengths and weaknesses, the major areas of its strategic development and solving the problem of increasing its competitiveness, based on the conditions of the world economy globalization and transparency of national markets.
Article history: Received 05.11.2012 Received in revised form 10.12.2012 Accepted 21.12.2012	
Corresponding author:	

E-mail:

npnuht@ukr.net

**ШЛЯХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК УКРАЇНИ
В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА**

В.І. Ємцев

Національний університет харчових технологій

Рівень виробництва та споживання м'яса та м'ясопродуктів є важливим показником рівня життя населення країни. Однак, в умовах глобалізації світової економіки, світовий ринок м'яса істотно впливає на вітчизняні м'ясопродуктовий підкомплекс АПК та ринок м'яса. В статті розглянуто світове конкурентне середовище та його вплив на сучасний стан конкурентоспроможності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу АПК країни, визначено місце вітчизняного м'ясопродуктового підкомплексу на світовому ринку, його сильні і слабкі сторони, обґрунтовано основні напрямки його стратегічного розвитку та розв'язання проблеми підвищення його конкурентоспроможності, виходячи з умов глобалізації світової економіки та відкритості національних ринків.

Ключові слова: конкурентне середовище, конкурентоспроможність, м'ясопродуктовий підкомплекс АПК, тваринництво, свиначство, птицевівництво.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. М'ясопродуктовий підкомплекс — являє собою складну інтег-

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

рована виробничо-економічну систему, що формується під впливом природно-кліматичних та STEEPLE факторів і складається з технологічно й економічно взаємозв'язаних галузей (комбікормової, виробництва кормів, тваринництва, м'ясної, мікробіологічної, сфери торгівлі й громадського харчування тощо) та виробничої інфраструктури АПК, що мають загальну мету — виробництво і реалізація м'яса та м'ясопродуктів із метою максимального задоволення потреб населення. На сьогоднішній день, рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів є важливим показником при визначенні рівня життя населення країни.

Високий ступінь залучення України до світового економічного простору, в умовах глобалізації світових господарських зв'язків, робить істотний вплив на вітчизняний м'ясопродуктовий підкомплекс. Тому доцільно дослідити причини й фактори, що стимулюють або пригнічують його розвиток, вивчити досвід держав-лідерів на ринку м'яса і можливості перенесення цього досвіду у сучасні умови українського ринку, а також визначити роль державного регулювання у послабленні негативного тиску на вітчизняний ринок м'яса та м'ясопродуктів з боку іноземних конкурентів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Агропромислове виробництво, найуразливіше в економічному, організаційному, виробничо-технологічному і біологічному плані, в умовах тотального реформування усіх сфер і галузей діяльності, увійшло до системи ринкових стосунків без адекватного плану реформування, який мав би логічно завершувати і цільову спрямованість, що заснована на продуманій послідовності дій в області законодавчого, організаційного, методологічного і методичного забезпечення. Це, та входження країни до світового ринку обумовлює необхідність вивчення проблем відродження і розвитку конкурентоспроможності підприємств вітчизняного м'ясопродуктового підкомплексу та пошуку шляхів їх вирішення. Ці та інші проблеми функціонування переробних підприємств АПК розглядаються у працях В.Я. Амбросова, О.Г. Білоруса В.І. Бойко, В.І. Власова М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, О.В. Нікішина, В.М. Пахомова, Б.Й. Пасхавера, М.В. Присяжнюка, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та інших [1 – 15]. Однак, в умовах мінливості ситуації щодо розвитку світового та національного виробництва м'яса та м'ясопродуктів, існує широке коло запитань, які потребують подальшого вивчення та вирішення. Зокрема треба визначити місце м'ясопродуктового підкомплексу АПК країни на світовому ринку, його сильні та слабкі сторони, напрямки розв'язання проблеми підвищення його конкурентоспроможності, виходячи з умов глобалізації світової економіки та відкритості національних ринків.

Ціль статті — визначити світове конкурентне середовище та його вплив на сучасний стан конкурентоспроможності м'ясопродуктового підкомплексу АПК України й обґрунтувати основні напрямки його стратегічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Особливість розвитку економічних відносин м'ясопродуктового підкомплексу характеризуються тим, що створення вартості м'яса і м'ясних продуктів починається у сільгоспвиробництві, з моменту формування племінного та товарного стада, забезпечення матеріально-технічної і кормової бази для вирощування худоби, продовжується на м'ясопереробних підприємствах і закінчується реалізацією готової продукції підприємствами торгівлі. При цьому, ресурсний потенціал м'ясопродуктового підкомплексу АПК України формується за не зовсім сприятливих природно-економічних умов для розвитку агропромислового виробництва. І хоча унікальність наявних ресурсів, що характеризуються великими площами родючих ґрунтів, достатньою кількістю наявних виробничих потужностей та відносно дешевих трудових ресурсів тощо, мали б сприяти ефективному їх використанню, фактичний стан справ у м'ясопродуктовому підкомплексі АПК свідчить про те, що ці ресурси використовуються нераціонально. Так неефективність державного регулювання економічних процесів у сфері АПК, незбалансованість системи розподілу доходу від реалізації кінцевої продукції між всіма учасниками процесу створення вартості м'яса та м'ясної продукції, молока та молочної продукції веде до збитковості ведення тваринництва, порушення міжгалузевого балансу та низької ефективності дії ринкових механізмів.

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Входження країни до світового ринку зумовлює необхідність глибокого вивчення сучасного стану та тенденцій розвитку світового ринку м'яса і м'ясопродуктів, систематизацію і усебічне вивчення умов його функціонування.

Таблиця 1. Динаміка об'ємів та структури світового виробництва м'яса за видами [16]

	Світове виробництво м'яса, млн. т	Світове виробництво яловичини, млн. т	Світове виробництво свинини, млн. т	Світове виробництво м'яса птиці, млн. т	Світове виробництво інших видів м'яса, млн. т
1980	136,74	45,56	52,67	25,951-	12,56
1990	180,08	53,05	69,91	41,17	15,6
1995	205,7	53,76	79,41	54,647	17,88
2000	234,2	56,23	99,257	68,597	10,2
2005	261,29	59,72	103	80,847	17,74
2010	292,8	62,32	109,21	98,09	23,18
2010 до 1980,%	213,8	143,3	127,2	392,4	184,5

Проведені дослідження динаміки і основних тенденцій зміни структури та обсягів світового виробництва м'яса, свідчать про те, що за останні 30 років обсяг виробництва м'яса усіх видів збільшився на 168,62 млн. т, або на 123,3 % (табл. 1). Так у 1980 році було вироблено 136,74 млн. т м'яса, 1990 – 1995 рр. в середньому за рік у світі вироблялося 190,3 млн. т м'яса, у 1996 – 2000 рр. — 219 млн. т м'яса, в 2001 – 2005 рр. — 253 млн. т, у 2006 – 2010 рр. — 283 млн. т. За останніх 20 років світове виробництво м'яса збільшувалось на 11,3 – 11,8% практично кожних п'ять років. При цьому темпи зростання світового виробництва м'яса значно, у 2,14 рази, випереджали темпи росту населення у світі — 1,59 рази. Це зумовило поліпшення на світовому рівні показника виробництва м'яса в розрахунку на одну особу з 31,8 кг/люд в рік до 41,8 кг, або на 31,95 %.

За цей час відбулися помітні зрушення у структурі виробництва окремих видів м'яса. Якщо у 1990 році питома вага яловичини становила 29,4 %, свинини — 38,84 %, м'яса птиці — 22,78 %, то у 2010 році — відповідно 21,28 %, 37,2 % та 33,45 %. Такий перерозподіл зумовило те, що за 20 років виробництво яловичини зросло лише на 16,9 %, тоді як свинини — у 1,58 рази, а м'яса птиці — в 2,4 рази. Водночас змінилася й структура виробництва окремих видів м'яса птиці. Через збільшення виробництва м'яса бройлерів на 50,48 млн.т, або в 2,41 рази, його питома вага збільшилася з 85,3 % у 1990 році до 87,76 % у 2010 р. від загального обсягу виробництва м'яса птиці [17].

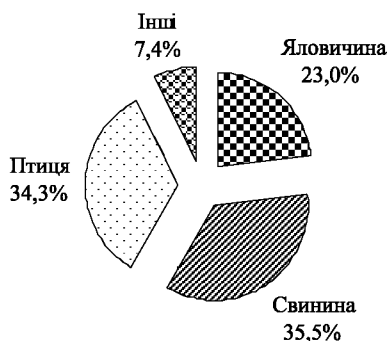

Рис. 1. Структура світового виробництва м'яса по видах [16]

Також відбувся перерозподіл ринку м'яса та м'ясопродуктів між країнами виробниками. Так у 1990 р. три найбільші виробники м'яса (Китай, США, Росія) виробили 38 % світового об'єму, а у 2010 р. вже Китай, США, Бразилія — виробили більше 51 % світового виробництва м'яса.

Із загального обсягу приросту світового виробництва м'яса в період 1990 – 2011 рр. (112,72 млн. т) — більше половини (51,6 %) було забезпечено за рахунок зростання виробництва м'яса птиці, 34 % — свинини, 8 % — яловичини і 7,4 % інших видів м'яса [16]. Таким чином, на найближчу перспективу можна спрогнозувати (при відсутності серйозних проблем з епізоотичною обстановкою), що основний приріст світового виробництва м'яса в наступні роки буде забезпечений саме в результаті нарощування виробництва м'яса птиці.

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Оцінка динаміки світового виробництва м'яса дозволяє зробити висновки, що за останні 4 – 5 років відзначалося уповільнення темпів його росту через кілька причин. Насамперед, це скорочення кількості дрібних господарств та збільшення випадків епізоотій. Також, внаслідок активізації пошуку альтернативних, таких, що поновлюються, джерел енергоресурсів зростає виробництво біопалива з використанням сільськогосподарської сировини, що спричинило скорочення пропозиції та подорожчання кормів.

Географічний розподіл світового поголів'я худоби та птиці приблизно наступний: Азія — 43,2 %, Південна Америка — 16,9 %, Європа — 13,9 %, Північна Америка — 10,3 %, Африка — 14,3 %, Австралія та Океанія — 2,3 % [16].

Найбільшими виробниками м'яса у світі є Китай (близько 82 млн. т), США (понад 41 млн. т), Бразилія (близько 20 млн. т). Великі обсяги м'яса і м'ясної продукції виробляють — Німеччина (6,8 млн. т), Мексика (5,3 млн. т), Франція (5,2 млн. т), Іспанія (5,2 млн. т), Канада (4,5 млн. т), Аргентина (4,5 млн. т), Австралія (3,9 млн. т), Італія (3,9 млн. т), Польща (3,5 млн. т) [19].

Доля України (2144 тис т) у світовому виробництві м'яса всіх видів складає — 0,73 % (у 1990 р — 2,53 %) [17].

Географічні особливості розміщення поголів'я ВРХ наступні: Азія — 33,0 %, Південна Америка — 24,63 %, Європа — 12,5 %, Північна Америка — 9,98 %, Африка — 19,3 %, Австралія та Океанія — 0,6 %. Світове виробництво яловичини, хоч і дуже повільно — 0,4 – 0,7 % в рік, але зростає. Основні виробники — Китай, Бразилія, США, Індія, ЄС, Аргентина [16].

Доля України у світовому виробництві яловичини та телятини — 0,64% (у 1990 р — 3,7 %) [17].

Аналіз структури світового виробництва м'яса показав, що виробництво свинини за останні 5 – 6 років, також зростало повільно. Розподіл обсягів виробництва свинини по континентах має наступний вигляд: в Азії виробляється близько 57,7 % від світового виробництва свинини, у Європі — 20,9 %, Північній Америці — 10,0 %, Південній Америці — 8,13 %, Африці — 2,6 %, Австралії та Океанії — 0,6 %. Лідером є Китай, доля якого у формуванні світових ресурсів свинини складає 46,7 % [16].

Доля України у світовому виробництві свинини складає 0,6 % (1990 — 8,6 %) [17].

В ситуації, що склалася у світовому ринку м'яса, чітко прослідковується тенденція до стабільного зростання світових обсягів виробництва м'яса птиці. М'ясо птиці нині займає другу, після свинини, позицію у структурі світового виробництва м'яса (табл. 1). Провідними виробниками є Китай, США, Індія, Бразилія. Ці ж країни є лідерами з виробництва яєць. Третя частина усього обсягу виробництва доводиться на азіатські країни, близько 30 % — Північна Америка, 17 % — Європа, 16 % — Південна Америка. Крім того, на формування ринку м'яса птиці оказують вплив Мексика, Франція, Великобританія [16].

Україна у світовому виробництві м'яса птиці займає 1 % (у 1990 р — 1,97 %) та 1,4 % — з виробництва яєць [17].

З наведених даних можна зробити висновок, що у значній частині країн відбулася поглиблена спеціалізація з виробництва певних видів тваринницької продукції, що підвищує рівень її конкурентоспроможності на світовому ринку. Як показують результати дослідження, світові лідери у виробництві худоби і птиці на забій — Китай, США, Бразилія, поступаються лідерством у виробництві м'яса з розрахунку на душу населення. Так у Китаї виробництво м'яса з розрахунку на душу населення складає 52 кг/рік, Бразилії — близько 100 кг, США — 132 кг. Лідерами з виробництва м'яса з розрахунку на душу населення являються: Данія — 409 кг, Нова Зеландія — 360 кг, Ірландія — 250, Австралія — 210, Нідерланди — 176, Канада — 166, Іспанія — рік.135 кг [16].

В Україні, на сьогоднішній день, обсяг виробництва м'яса з розрахунку на душу населення складає 52,3 кг/рік (1990 р — 83,0 кг/рік) [17].

Незважаючи на унікальність і незамінність м'ясопродуктів, надзвичайну важливість галузі тваринництва для економіки та здоров'я населення України, фактичний її стан, протягом

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

останніх 20 років постійно погіршується і не відповідає потенційним можливостям і вимогам. Проведені дослідження показують, що за період 1990 – 2012 рр. поголів'я ВРХ скоротилося у 5,47 разів, свиней — у 2,44 рази та зберігає загальну тенденцію до скорочення. Тільки поголів'я птиці з 1998 р. має стабільну тенденцію до збільшення. І хоча птиці ще продовжує залишатися на 14 % менше за поголів'я 1990 року, проте виробництво м'яса птиці перевищило обсяги його виробництва у 1990 р майже на 250 тис т [17].

Таблиця 2. Динаміка поголів'я та продуктивності худоби в Україні [18, 19]

Показник	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2007	2009	2011	2012
Чисельність поголів'я ВРХ, тис. голів, в т. ч. корів	24 623 8 378	17 557 7 531	9 424 4 958	6919 3 928	5491 3096	4827 2 736	4426 2 582	4503 2650
Чисельність поголів'я свиней, тис. голів	19 427	13 144	7 625	7 253	7020	7577	7373	7515
Чисельність поголів'я птиці, млн. голів	246,1	149,8	123,7	152,8	169,3	191,15	200,8	213,8
Виробництво м'яса (у забійній вазі), тис.т	4358	2294	1663	1597	1912	1917	2144	2600
Виробництво м'яса на одну особу, кг/ люд рік	84	45	34	34	41	42	47	52,3
Виробництво молока, всього, тис т	24508	17274	12658	13714	12262	11610	11086	11388
Середній річний удій молока від 1 корови, кг	2863	2204	2359	3487	3665	4049	4174	4664
Виробництво молока на одну особу, кг/люд в рік	472	335	257	291	264	252	243	252
Витрати кормів у розрахунку на одну умовну голову ВРХ, ц	32,5	29,0	25,5	30,2	28,2	28,7	26,0	-
Середня річна несучість курей-несучок, шт.	214	171	213	274	275	280	286	289
Середньодобовий приріст ваги ВРХ при вирощуванні та відгодівлі, г/добу	440	265	250	420	455	465	480	504
Середньодобовий приріст ваги свиней при вирощуванні та відгодівлі, г/добу	235	120	130	330	375	380	415	448
Виробництво яєць, млн.шт.	16287	9404	8809	13046	14063	15908	18690	19116
Виробництво яєць на одну особу, шт/ люд рік	314	183	179	277	302	345	409	423
Рівень рентабельності виробництва, %:								
– ВРХ	20,6	-19,8	-42,3	-25,0	-41,0	-32,9	-35,9	-
– м'яса свинини	20,7	-16,7	-44,3	14,9	-27,6	12,1	-7,8	-
– м'яса птиці	17,0	-18,4	-33,2	24,9	-19,0	-22,5	-4,4	-

Низька продуктивність тварин, високі витрати праці, а також великі витрати на засоби виробництва, енергоресурси, низькі, в порівнянні з витратами, закупівельні ціни, наявність інфляції — призводить до постійного росту собівартості продукції, зниження рівня рентабельності та конкурентоспроможності підприємств всього м'ясопродуктового підкомплексу АПК. Також негативно позначилися на його розвитку такі чинники, як зменшення фінансової підтримки з боку держави, руйнування колишньої системи матеріальне — технічного забезпечення, диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, неможливість оновлення, в силу фінансового дефіциту, застарілих фондів і ресурсоемних технологій тощо. Існуючий рівень фактичних витрат у тваринництві та рівень закупівельних цін на продукцію тваринництва не дає змоги

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

сільгоспвиробникам вести навіть просте відтворення. Це призводить до росту збитковості або до низького рівня рентабельності при виробництві продукції тваринництва, а сама галузь тваринництва України залишається відсталою і низькорентабельною галуззю сільського господарства. (табл. 2). Однією з причин зниження обсягів виробництва м'яса в Україні є також низька продуктивність худоби. Так проведені розрахунки показують, що у 2011 р. виробництво великої рогатої худоби на забій з розрахунку на одну голову (з урахуванням поголів'я корів) наявного стада (у забійній масі) склало 95,13 кг, тоді як в Канаді — 128 кг, США — 123 кг, Італії — 119 кг, Болгарії — 118 кг, Японії — 115 кг, Австрії — 107 кг, Німеччині — 98 кг, Франції — 97 кг. Виробництво свинини (у забійній масі) з розрахунку на одну голову стада свиней в Україні склало 80,02 кг, тоді як у Болгарії — 245 кг, Норвегії — 233 кг, Італії — 169 кг, Канаді — 160 кг, Франції — 154 кг, Німеччині — 153 кг, Швеції — 151 кг, США — 148 кг, Данія — 140 кг [16, 17, 19].

За останні роки також зменшився обсяг виробництва і заготівлі кормів, погіршилася структура кормів внаслідок зниження частки концентрованих кормів та сіна. Так з розрахунку на одну умовну голову в 1990 році у сусільному секторі було згодоване 33,4 ц кормових одиниць, проти 25,0 ц у 2011 р. [18]. Недостатній рівень годівлі тварин і незбалансованість за перетравним протеїном веде до низьких середньодобових приростів худоби і, як наслідок, збільшенню тривалості утримання та собівартості вирощування худоби.

Технологічний рівень свинарства в Україні значно відстає від інших країн. Для порівняння: за 2005 рік вихід товарних свиней на одну свиноматку в рік складав в Данії — 21,2, Франції — 21,0, Нідерландах — 22,1, Німеччині — 19,6, в Росії — 16,9, в Україні — 13,4 шт. Середньодобовий приріст на відгодівлі відповідно в цих же країнах: Данія — 778, Франції — 746, Нідерландах — 770, Німеччині — 677, в Росії — 310, в Україні — 330 г/добу. Конверсія корму на 1 кг приросту при відгодівлі: Данія — 2,76, Франція — 2,96, Нідерланди — 2,64, Німеччина — 3,1, Росія — 5,2, в Україні, в залежності від виду підприємств м 2,8 – 4,5 кг/кг [16, 17].

Українським виробникам свинини важко конкурувати із західними фермерами. На наш погляд, головні причини полягають у використанні екстенсивних, ресурсоемних технологій виробництва м'яса. В Україні високі витрати кормів на центнер приросту (у 1,2 – 1,8 рази вище, ніж за кордоном), неефективне використання свиноматок, низька жива маса тварин, реалізованих на забій, використовуються породи тварин з низьким генетичним потенціалом, низька наукоємність виробництва, низький технологічний рівень виробництва, диспаритет цін по основних ресурсах виробництва, особливо на зерно і матеріали промислового виробництва, що використовуються у виробництві (енергія, устаткування тощо).

Через зменшення поголів'я тварин в Україні, швидкими темпами зменшувалися обсяги виробництва та споживання м'яса (табл. 2). Згідно з результатами проведеного аналізу за період 1990 – 2012 рр. споживання м'яса і м'ясопродуктів в розрахунку на душу населення в рік суттєво зменшилося і не відповідає науково-обґрунтованій нормі споживання. Як показує дослідження, середній рівень виробництва м'яса в Україні у 2 – 3 рази нижчий у порівнянні з країнами Європи, де виробляється понад 100 кг м'яса на душу населення в рік. Проведені розрахунки показують, що виходячи із чисельності населення України — 45,6 млн. чол., науково-обґрунтованих норм та структури споживання м'яса на одну особу за рік на рівні 83 кг, треба збільшувати обсяги виробництва продукції тваринництва у забійній вазі до 3,7 – 4 млн. т на рік.

При недостатньому рівні споживання м'яса і м'ясопродуктів змінилася сама структура споживання м'яса за його видами (рис. 2), яка також не відповідає раціональній структурі споживання м'яса згідно якої — 40% м'ясного раціону людини має припадати на яловичину та телятину, 34,5 – 35% — на свинину, а решта — на м'ясо птиці та інші види м'яса. Фактична структура споживання м'яса в Україні на сьогоднішній день має такий вигляд.

Через зменшення поголів'я й зниження продуктивності тварин швидкими темпами зменшувалися не тільки обсяги виробництва та споживання молока та м'яса. Змінилася, як свідчать результати аналізу, структура розподілу поголів'я та виробництва продукції між

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення. Це співвідношення по поголів'ю ВРХ у 1990 році складало 74 % до 26 %, а у 2012 році — 23 % до 77 %, відповідно, по поголів'ю свиней — 72,3 до 27,6 % та 47 до 53 %, по птиці — 54 до 45 % та 54,9 до 45,1 % відповідно. В силу того, що держава не має значного впливу на господарства населення, то вона і не в змозі регулятивно впливати на кількість та рух поголів'я худоби в них. Все це ускладнює забезпечення ритмічної поставки сировини на молокопереробні та м'ясопереробні підприємства. Наприклад, якщо у 1990 р — 73,27 % від обсягу всього виробленого в країні молока та 69,7 % м'яса поступало на переробні підприємства від сільгоспідприємств, то у 2012 р — тільки 48,3 % виробленого молока та 21,76 % м'яса. При цьому 70,28 % надходження сировини на переробні підприємства України продукції тваринництва забезпечувалось за рахунок продукції власно виробленої переробними підприємствами [19, 20]. Решта молока та м'яса мінує переробні підприємства і, тим самим, реалізується, переробляється та споживається без проходження всіх рівнів та видів контролю якості і безпеки продукції.

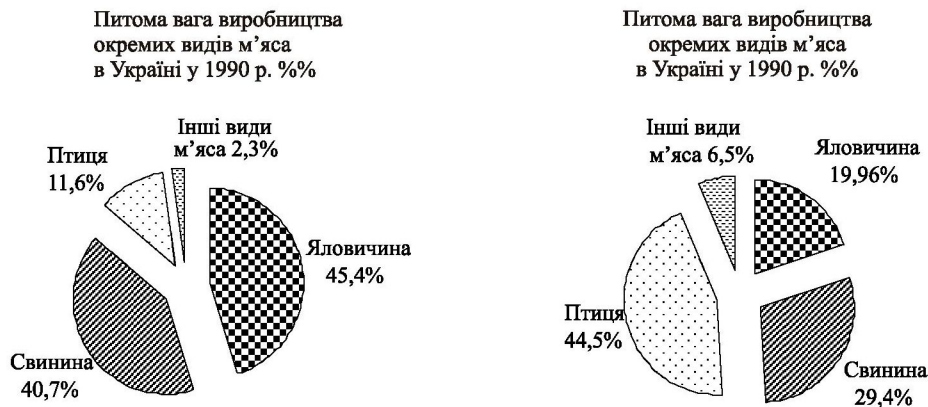

Рис. 2. Динаміка структури виробництва м'яса в Україні по видах [18]

М'ясна промисловість України має значні потужності і налічує близько 150 підприємств, із них 110 м'ясокомбінатів, 20 птахокомбінатів, 15 м'ясопереробних заводів і ковбасних фабрик, а також значну кількість ковбасних цехів малої потужності. Виробництвом основного продукту галузі — ковбас (80 % обсягів виробництва – варені), займається біля 500 підприємств [14, с. 67]. Серед м'ясопереробних підприємств простежується тенденція інтеграції і збільшення виробничих потужностей серед учасників ринку. Так на першу десятку підприємств-лідерів з виробництва ковбас в останні декілька років припадає близько 70 % виробництва. Серед них — Миронівський хлібопродукт, «М'ясна фабрика Фаворит», «Глобинський м'ясокомбінат», «М'ясокомбінат «Ятрань»», Кременчукм'ясо, «М'ясокомбінат «Ювілейний» тощо. Переробна галузь практично повністю орієнтована на внутрішній ринок — зовнішні постачання займають усього 0,1% в обсязі її виробництва. Експорт м'ясної продукції почав стрімко знижуватись після того, як на початку 2006 року Росія ввела заборону на постачання продукції тваринництва українського походження. Не дивлячись на зусилля заповнити втрату російського ринку, українським виробникам так і не вдалося переорієнтуватись на нових покупців. Зараз основним покупцем українських ковбас є Молдова — в цю країну спрямовується 80 % експортних поставок.

Скорочення поголів'я худоби, зміна структури виробництва, кількості та якості м'ясної та молочної сировини, що поступає на переробні підприємства, призводить до припинення виробничої діяльності окремих м'ясопереробних та молокопереробних підприємств, зменшує ефективність використання виробничих потужностей, вимагає пошуку нових

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

постачальників сировини, зміни номенклатури продукції, економічних і технологічно-організаційних зв'язків між переробними підприємствами та господарствами, змушує промисловість переорієнтуватися на виробництво інших видів продукції, що негативно позначається на економічних результатах діяльності підприємств м'ясної промисловості.

В умовах глобалізації світової економіки, ситуація, що склалася, призвела до втрати зовнішніх ринків збуту й скороченню частки української продукції на внутрішньому ринку на тлі конкуренції з боку імпорту, що підсилюється. Саме тому недостатній рівень розвитку вітчизняної ресурсної бази є ключовою проблемою при формуванні конкурентоспроможності переробних підприємств та забезпеченні населення України продукцією тваринництва.

Ситуацією скористались іноземні компанії й фірми, організувавши імпорт м'ясопродуктів за нижчими на 18 – 30 %, у порівнянні з вітчизняною продукцією, цінами, але не завжди відповідної якості, що позначилося на якості та безпеці кінцевої продукції. В свою чергу, збільшення офіційних розмірів обсягів імпорту м'яса та м'ясопродуктів до 14 – 22 % від обсягів фактичного споживання (рис. 3) призводить до зменшення закупівельних цін на продукцію тваринництва вітчизняного виробництва, рентабельності її виробництва і, як наслідок, до подальшого зменшення поголів'я тварин.

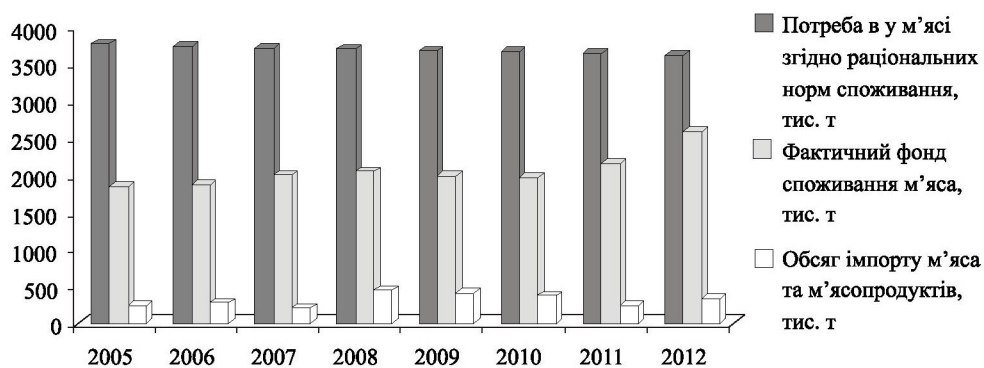

Рис. 3. Динаміка частки імпорту у фонді споживання м'яса та м'ясопродуктів [18]

Дослідження показали, що поступове зростання цін на промислову продукцію, що споживається в сільському господарстві, призвело до зростання цін на основні види тваринницької продукції, що також зумовлено скороченням пропозиції продукції АПК, зростанням попиту на аграрну сировину на світових ринках (рис. 4). У 2013 році прогнозується подальше зростання собівартості виробництва продукції тваринництва, зокрема м'яса птиці — на 8 %, яловичини, свинини — на 7 %. Основними факторами, що викликають цю тенденцію є зростання цін на продукцію рослинництва (корми), паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, розміру мінімальної заробітної плати тощо.

Отже, на сьогодні основними ризиками підприємств м'ясопродуктового підкомплексу залишаються відчутний дефіцит сировини та високий рівень конкуренції за нею серед переробних підприємств, а також висока залежність рівня цін, з одного боку від ситуації на світових ринках сільськогосподарської продукції, а з іншого боку — від рівня купівельної платоспроможності населення. Результати проведеного аналізу свідчать про необхідність здійснення заходів щодо відновлення та збільшення кількості поголів'я тварин, насамперед у таких високо інтенсивних і динамічних галузях, як свинарство та птахівництво, розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства, забезпечення необхідних обсягів виробництва кормів, умов утримання й відгодівлі тварин, підвищення ефективності генетичної та племінної роботи, рівня ветеринарного обслуговування, в першу чергу, у реформованих сільгоспдприємствах.

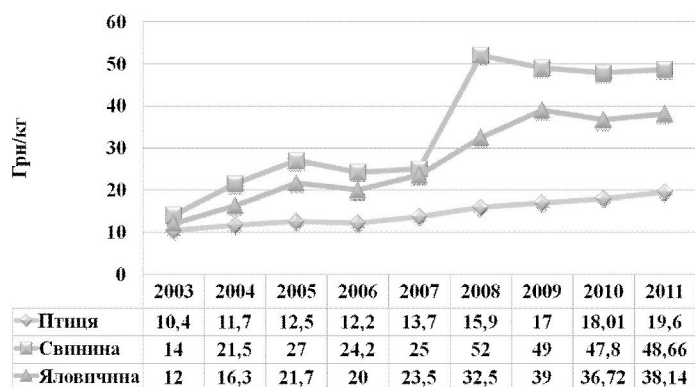

Рис. 4. Середні роздрібні ціни на м'ясо птиці, свинину, яловичину в Україні у 2003 – 2011 рр. грн./кг [20]

Стратегічним напрямом підвищення конкурентоспроможності м'ясопродуктового підкомплексу може стати, разом з розвитком малих форм організації сільськогосподарського підприємництва, інтеграція товаровиробників, що беруть участь в єдиному технологічному процесі — виробництво кормів, вирощування, відгодівля, переробка і реалізація кінцевого продукту, фінансові структури на основі їх загального економічного інтересу.

Висновки

Проблемна ситуація, пов'язана з незадовільним ресурсним забезпеченням підприємств м'ясопродуктового підкомплексу, зумовлена дією низки чинників:

- нестабільністю закупівельних цін на продукцію тваринництва й, відповідно, збитковістю або низькою рентабельністю цього виду діяльності;
- скороченням поголів'я худоби та птиці у зв'язку зі зниженням економічної зацікавленості сільгоспвиробників у розвитку тваринництва;
- диспаритетом цін на промислову й сільськогосподарську продукцію та погіршенням забезпеченості господарств матеріально-технічними ресурсами;
- низьким розміром оплати праці працівників цих галузей та зниженням трудової активності й технологічної дисципліни на фермах;
- низьким рівнем платоспроможного попиту населення;
- виробництвом згаданої продукції переважно в особистих господарствах населення, що унеможливує застосування сучасних технологій при її виробництві, прогнозування та планування обсягів виробництва, проведення контролю якості та безпеки продукції;
- штучним монополізмом та диктатом переробних і торговельних підприємств;
- недосконалістю дотаційного, кредитного й податкового механізмів з боку держави;
- скорочення обсягів експорту м'ясної продукції через відмінності в контролі безпеки і якості продуктів у ЄС, країнах СНД та в Україні.

Для поліпшення ситуації, що склалася, можна запропонувати систему економічних заходів, які передбачають:

- впровадження державної підтримки, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету, які б спрямовувалися на розвиток тваринництва, становлення його як конкурентоспроможної галузі;
- удосконалення механізму економічних відносин як на міжгалузевому, так і внутрішньогалузевому рівнях, який забезпечуватиме дотримання закону вартості при формуванні цінової політики, враховуватиме термін обороту капіталу в підприємствах різних галузей, пов'язаних технологічною послідовністю виготовлення та реалізації продукції;

ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

– розвиток агроінтеграції — цілеспрямованого процесу формування стійких виробничих і економічних зв'язків між суб'єктами господарювання АПК як на основі спільної власності, так і на основі договору про спільну діяльність, який орієнтований на виробництво кінцевої продукції, може забезпечити підтримку паритету й еквівалентності обміну між підприємствами АПК по всьому технологічному ланцюгу та дозволяє збільшити ринкову владу учасників інтеграційного процесу.

Вирішення цих питань допоможе досягти комплексного підходу до організації виробництва, переробки і реалізації продукції, допоможе товаровиробникам на кожній стадії створення вартості продукції тваринництва забезпечити конкурентні переваги та конкурентоспроможність підприємств м'ясопродуктового підкомплексу АПК України.

Література

1. *Амбросов В.Я.* Організаційна стратегія сільськогосподарських підприємств: монографія / В.Я.Амбросов. — Х.: ХНТУСГ, 2009. — 326 с.
2. *Білорус О.Г.* Глобальні трансформації торгівлі / О.Г. Білорус, В.І. Власов. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 228 с.
3. *Білорус О.Г.* Глобальна продовольча безпека / [О.Г. Білорус, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.І. Власов]. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. — 486 с.
4. *Бойко В.І.* Ринок м'яса: проблеми формування ресурсного потенціалу. Економіка АПК. — 2009. — № 11. — С. 97 – 102.
5. *Власов В.І.* Шляхи подолання глобальної продовольчої кризи / В.І. Власов, М.А. Лисак // Економіка АПК. — 2011. — № 4. — С. 138 – 141.
6. *Кваша С.М.* Вплив світової фінансової кризи на розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки / С.М. Кваша // Економіка АПК. — 2009. — № 5. — С. 3 – 9.
7. *Лузан Ю.Я.* Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект. // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 3 – 12.
8. *Месель-Веселяк В.Я.* Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2007. — № 12. — С. 8 – 14.
9. *Микитенко І.А.* Аграрний сектор України за умов становлення нової соціально-економічної системи — глобалізму / І.А. Микитенко // Економіка АПК, — 2009. — № 2. — С. 29 – 35.
10. *Пасхавер Б.І.* Аграрне ціноутворення: вимоги і можливості вдосконалення. // Економіка АПК, — 2011. — № 2, — С. 147 – 150.
11. *Письменська О.А.* Розвиток органічного сільського господарства в Європі. // Економіка АПК, — 2012. — № 2, — С. 141 – 144.
12. *Пуцентейло П.Р.* Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика; моногр. / П.Р. Пуцентейло, Тернопіль: ВПЦ — «Економічна думка» ТНЕУ, 2011. — 420 с.
13. *Саблук П.Т.* Глобалізація і продовольство: моногр. / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов//. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 632 с.
14. *Саблук П.Т.* Світове і регіональне виробництво аграрної продукції / П.Т. Саблук, Г.А. Каліев, В.І. Власов. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 210 с.
15. *Ситник В.П.* Трансформація АПК України в ринкові умови: моногр / В.П. Ситник// — К., 2002. — 517 с.
16. *Статистична база ФАО*// [Електронний ресурс].
17. *Статистичний щорічник України. 2011 год.*- // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. *Статистичний довідник: тваринництво України. 2012 рік.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
19. *Статистичний бюлетень «Стан тваринництва в Україні». 2012 рік.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

20. Статистичний бюлетень «Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства». 2012 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

**ПУТИ ВОЗРОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ
МЯСОПРОДУКТОВОГО ПОДКОМПЛЕКСА АПК УКРАИНЫ
В УСЛОВИЯХ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ**

В.И. Емцев

Национальный университет пищевых технологий

Уровень производства и потребления мяса и мясопродуктов является важным показателем уровня жизни населения страны. Однако, в условиях глобализации мировой экономики, мировой рынок мяса существенным образом влияет на отечественный мясопродуктовый подкомплекс АПК и рынок мяса. В статье рассмотрены мировая конкурентная среда и ее влияние на современное состояние конкурентоспособности предприятий мясопродуктового подкомплекса АПК страны, определено место отечественного мясопродуктового подкомплекса на мировом рынке, его сильные и слабые стороны, обоснованы основные направления его стратегического развития и решение проблемы повышения его конкурентоспособности, исходя из условий глобализации мировой экономики и открытости национальных рынков.

Ключевые слова: конкурентная среда, конкурентоспособность, мясопродуктовый подкомплекс АПК, животноводство, свиноводство, птицеводство.